

Forord

Denne bog er både for deciderede stennørder der ikke kan få detailviden nok, og for den langt større gruppe der blot elsker smukke sten og glæder sig hver gang de slæber en (eller mange) med hjem fra en tur på stranden.

Og rapakivier er smukke. Fra jeg for ikke så forfærdelig mange år siden begyndte at samle sten, har rapakivier været mine yndlinge. Det er derfor en stor glæde for mig at have fået lejlighed til at lave denne lille bog. Glæd jer over de utallige variationer som ikke mindst træder frem når man anvender forstørrelsesglas eller stereolup.

Ud over selve glæden ved at betragte en smuk sten kommer glæden ved at kunne genkende den, måske sætte navn på den og stedfæste dens hjemsted. Det kan man for de bjergartstyper man kalder ledeblokke. Her er bjergarten så karakteristisk at der ikke er dobbeltgænger, og den har så tilpas lille et udbredelsesområde at man kan anvende den i bestemmelsen af gletsjerstrømme i istiderne. Det har været et betydende geologisk arbejdsområde før i tiden, og det er naturligt nok også i dag et felt der interesserer mange amatører. Det er ikke et hovedformål med denne bog at gå dybere ind i problematikken med istider og gletsjerstrømme. Mere spændende for mig - og forhåbentlig også af interesse for læseren - er det at vise den variationsbredde der er inden for de enkelte rapakiviområder, og lighederne mellem sten med forskellige hjemsteder. For at kunne gøre det er det nødvendigt at vide hvad man skal lægge vægt på når man undersøger en sten. Derfor er der i starten af bogen et langt afsnit med gennemgang af hvorledes de forskellige mineralkorn er bygget sammen i rapakivier - det er det man kalder teksturen. Glæden ved se på disse forskellige teksturer øges voldsomt hvis man forstår hvorledes de er opstået. Derfor er det svære kapitel 3 "Hvad skete i magmakammeret" nødvendigt at have med. Synes du det bliver for kryptisk, kan det springes over, uden at sammenhængen forsvinder.

Kapitel 4 "Rapakivier i historisk perspektiv" skiller sig lidt ud. Når jeg har taget det med, er det fordi læsningen af de historiske artikler, som alle er frit tilgængelige på nettet, er en fornøjelse i sig selv, og fordi de bidrager til en bedre forståelse af nogle af de stridspunkter der stadig eksisterer inden for feltet - fx uenigheden om hvad en pyterlit er for en størrelse. Jeg ville egentlig have haft det som kapitel 1, men blev belært om at det var den sikre vej til at få læseren til at stå af, inden de var kommet i gang - derfor placeret midt i bogen.

Jeg har tilstræbt at hvert kapitel kan læses for sig. Det kan derfor ikke undgås at der er gentagelser undervejs. Forhåbentlig giver det ikke for mange gener for dem der måtte finde på at læse bogen i et stræk.

Hjørnestenene i denne bog er kapitel 2 med beskrivelse og fotos af de teksturer som er specielle for rapakivier, samt kapitel 6 med fotos af mere end 200 sten. Nogle er hugget ud af fast klippe. Dem kalder man in situ-blokke, og her kan man selvfølgelig være helt sikker på prøvens autenticitet. Nogle er fundet som løsblokke inden for eller meget tæt på bjergartens udbredelsesområde. Dem kalder jeg nærblokke, og heller ikke her burde der være tvivl om at stenen er korrekt bestemt. Anderledes stiller det sig for de sten som er fundet på strande, på marker og i grusgrave rundt omkring i Danmark og Tyskland. Her kan man aldrig være helt sikker på oprindelsen, og i de tilfælde hvor tvivlen er betragtelig, har jeg sat et spørgsmålstegn efter navnet.

Hvor ikke andet er anført, er fotos i ca. 3/4 størrelse af originalen, og overfladen er fugtet, så farverne træder tydeligere frem. Størrelsesangivelsen relaterer sig til bredden. Med mindre andet er angivet, har jeg fundet og fotograferet stenene selv.

Kortene er lavet til lejligheden af mig selv og bygger overvejende på kort fra SGU og NKT (Sveriges og Finlands Geologiske Undersøgelser). Hvor andre kilder spiller med, er det nævnt ved det enkelte kort.

Det vil her være på sin plads at takke alle der gennem årene har smittet mig med deres interesse for sten og utrætteligt har forsøgt at gøre mig klogere - fyrtårnene her har været Henrik Arildskov og Ole Allan Jensen.

Denne bog skulle gerne blot være den første hvor ældre amatørgeologer skriver om de emner der gennem årene har interesseret dem. Primus motor i dette foretagende har været geolog Inga Sørensen. Uden hende var der vist ingen af os der havde haft mod på at gå i gang, og hendes hjælp og konstruktive kritik undervejs har været af uvurderlig betydning. En stor opmuntring har det også været at Dansk Geologisk Forening har fundet projektet så interessant, at det var værd at støtte - også økonomisk.

En stor tak til Veluxfonden som bl.a. støtter aktive ældres indsats og har givet et pænt tilskud som har været med til at muliggøre udgivelsen af denne bog.

Trykfejl, stavefejl, kommafejl og dårligt sprog er afhjulpet af Susanne Schmidt og Gunver Friis som beredvilligt har stillet sig til rådighed som korrekturlæsere. Tak for det! Kommateringen er efter bedste evne forsøgt bragt i overensstemmelse med Dansk Sprognævns anbefalinger - det medfører at kommamængden er mindre end jeg og mine aldersfæller er vant til.

Tak til Tommy Hatting Sørensen og Matthias Bräunlich som har ladet mig anvende deres fotos.

Og ikke mindst tak til Marie og Ulla som med ubeskrivelig tålmodighed har affundet sig med tidsforbruget i felten og ved computeren.

Snekkersten 2022
Sven Madsen